

Jysk som litteratursprog

Af Inge Lise Pedersen, dialektforsker

Dialekter har jævnthen været anset for uegnede til at sætte på tryk. De var bondske, ja en af de tidlige danske grammatikere i 1600-tallet karakteriserede dem som bondetale og pladderværk, og derfor kunne de allerhøjest bruges til at latterliggøre personer, som vi kan se i replikker hos Holberg og Wessel.

Denne negative holdning til dialekter i almindelighed var vidt udbredt, også i Jylland, som det fremgår af spredte bemærkninger, fx i en vestjysk sognebeskrivelse fra 1787, hvor forfatteren konstaterer: ”Det er utrolig saa vanskabt, som den Jydske Dialect er.”

I Frederik Plums håndbog for lærere fra 1802 står der: ”Det Sprog Børn af Almuen, især paa Landet, have lært hiemme, er i Almindelighed saa urigtigt, og saa forskielligt fra det, der bør tales i Skolen, at de hvert Øieblik maatte misforstaae Læreren, om han ikke strax søgte at rette det.”

Når dialekter nedvurderes på den måde, er det ikke mærkeligt at de kun kan bruges litterært til at lægge i munden på en person, der skal skildres som bondsk og komisk, ja at bondsk er det samme som komisk. Vi skal et stykke ind i 1800-tallet før holdningen til dialekter ændres til det mere positive. I hvert fald hos dele af befolkningen og i visse sammenhænge, for dialekter har aldrig i Danmark fået samme status som tilfældet er fx i Norge.

Holdningen til dialekter og folkeligt sprog i 1800-tallet

Opgraderingen af dialekterne i 1800-tallet har flere rødder. En af dem er nationalromantikken der, inspireret af den tyske sprog- og historiefilosof Johann Gottfried von Herder, antog at der fandtes en folkekultur, som var resterne af en kultur der engang havde været hele folkets kultur. Den var blevet løbet over ende af oplysningen, men havde holdt stand i bondesamfundene, som i deres traditionsbevidsthed havde afvist fremmed indflydelse. I disse samfund kunne man derfor stadig finde rester af den gamle folkekultur, og både folkeviser, folkesagn, folkeeventyr og folkemål (dvs. dialekter), som bønderne havde bevaret og holdt liv i på hele folkets vegne, hørte hertil.

Dialekterne blev derfor regnet for at være udtryk for det oprindelige, ægte og uspolerede hos almuen, menigmand, til forskel fra de højere stænders sprog som på én gang er mere poleret og mere spoleret, fordi disse befolkningsgrupper er mere kultiverede og dannede, men samtidig mere affekterede og mere påvirkede fra andre kulturer.

Bøndernes dagligsprog, dialekten, ansås altså for at være mere ægte og oprindelig end andre gruppers sprog.

Det er et spørgsmål hvor stor indflydelse denne abstrakte opvurdering af dialekterne fik for holdningen til den enkelte dialekttalers sprogbrug. Jeg har på fornemmelsen at det var mere teori end praksis, i hvert fald førte det ikke ret mange steder til en mere positiv holdning til bønderbørnenes medbragte dialekt i skolen. På seminariet kunne de lærerstuderende få stillet som opgave, hvordan de ville lære børnene rigsmål til afløsning af dialekten, og også mange nulevende har erindringer om hvordan en lærer kunne hænge dialekttalende elever ud over for hele klassen.

Bondestandens forbedrede kår og især gårdmændenes stigende selvbevidsthed i takt hermed var dog heller ikke uden konsekvenser for, hvordan de vurderede deres eget sprog.

Nogle mente at bønderne skulle holde op med at tale dialekt, hvis de ville respekteres. Det gjaldt således politikeren og højskoleforstanderen Lars Bjørnbak, der agiterede for at jyderne holdt op med at sige *a* om sig selv, og hævdede at *jeg* var det smukkeste ord i det danske sprog. Andre gik ind for at man tværtimod skulle slå fast, at dialekterne var lige så gode som andre former for dansk.

I praksis brugte de fleste jyske bønder langt op i 1900-tallet en tilpasningsstrategi. De tilpassede dialekten til moderne tider og skikke ved at aflægge en del af de særlige dialektord og de mest påfaldende lokale udtale- og bøjningsformer, men først i allernyeste tid holdt de helt op med at tale dialekt.

Nationalromantikken og dialektlitteratur

Steen Steensen Blicher (1782-1848) var den første forfatter der tog dialekten og de dialekttalende alvorligt i sit digt *Faamal Marri* (1828), der er skrevet på jysk. Det efterfulgtes af flere digte på jysk og ikke mindst af fortællingerne i *E Bindstouw* (1842). *E Bindstouw* viser mange sider af den jyske bondes tankegang, den har både tungsindige og friske og frejdige typer i persongalleriet, som lader både det tørre lune og det rørende komme frem. I *E Bindstouw* gjorde Blicher den jyske litteratur almen, men bogen vakte ikke stor opmærksomhed (den blev således næsten ikke anmeldt), og det varede længe før andre tog tråden op.

De første var sønderjyder, og det var nok ikke uden forbindelse med den politiske situation: De brugte sønderjysk dialekt til at udtrykke nationale følelser og længsler i en samling sønderjyske viser der blev udgivet 1868. En af dem er *De vår en daw i høstens ti* af Karsten Thomsen (1837-1889), der lige som hans andre viser på Frøslevdialekt er lavmælt og underspillet i tonen. Et godt eksempel er *I Synnerjylland der er æ føjt* (1876), der i vuggevisens form giver udtryk for det smertelige i at vokse op under tysk herredømme.

Flere af disse sønderjyske viser blev kendt og sunget også uden for Sønderjylland, idet de var med i adskillige udgaver af Højskolesangbogen. Det gjaldt også *Den ti, te do draw fra mæ, da blev a så åljen* af den

sønderjyskfødte præst J.J. Lohman fra Haderslevvegnen, der ikke ellers har gjort sig gældende som forfatter.

Der er dog også en del mere humoristisk fortællende digte fra denne periode, således Nikolaj Andersens digt på østslesvigsk *E Dreng ò e Præst* (1889), hvor drengen (på præstens bemærkning om at han vil få problemer med at skaffe en præst til den kirke og kirkegård han har lavet af mudder) har et rapt svar: "Nej" soj e Dreng, "æ kund sawt få en Præst, hven æ bare haj Skidt nok" .

De sønderjyske dialektdigtere skiller sig ud ved i mange af deres digte at bruge dialekten til at udtrykke dansk nationalitet, mens den øvrige dialektdigtning forholder sig til hjemstavnen i snævrere betydning. Også mange af de sønderjyske digte skrevet efter genforeningen har en egen tone, præget af landsdelens særlige historie. Det gælder således flere af Martin N. Hansens (1893-1946) digte på alsisk, som giver en stilfærdig, vemodig stemme til sønderjydernes særlige erfaringer. Et godt eksempel er *Madeleine* (1924), der er lagt i munden på en der var vendt hjem fra 1. verdenskrig og nu gik og pløjede "og tænt o en Pig'e lidt syd for Paris". Et hastigt møde mellem krigsfangen og en fransk pige som han ikke kan glemme. En anden tone og en anden horisont end i den nørrejyske dialektdigtning, som i højere grad er hjemstavnsdigtning uden nationale overtoner.

Inkluderingen af Jylland i kunsten og litteraturen

Efter guldalderens skildringer af haver og bøgeskove, især fra Sjælland, kommer Jylland ind i kunsten og ikke mindst i litteraturen i den følgende periode. Indtil da havde Jylland været det store ukendte. En engelsk rejsende der studerede danske landsbykirker fortæller således i 1852, at man i København advarede ham mod at rejse alene til Jylland. Det var der ingen der gjorde, for der var ingen veje og folkene var vilde ("the people were absolute savages").

Blicher var der allerede og udvider sit kendskab med en længere Jyllandsrejse, og han skriver om Grenen og om klitboerne, men ellers overlades det foreløbig til ikke-jyder at prise landet, H.C.

Andersen lovpriser lyngheden i *Jylland mellem tvende have*, og Grundtvig skriver *Der er et land så kosteligt*.

Og malerne begynder at skildre lyngheden og fårehyrden med sin bindehose.

Nu er det ikke kun sjællandske bøgeskove og fynsk frodighed der skildres, men også "det mørke kontinent" og ikke mindst dets mennesker, og snart overlader de ikke længere skildringen til københavnerne og øboerne, de gør det selv.

Fra poetisk realisme til naturalisme og hjemstavnslitteratur på dialekt

Hen mod slutningen af 1800-tallet fylder jyderne ganske meget i det litterære landskab (man talte ligefrem om "den jyske bevægelse"), og mange af dem er bondefødte. For første gang kommer

bønderne (eller rettere deres børn) og dermed de primære dialekttalere selv til orde i litteraturen. Blicher var præstesøn og skrev på et jysk der ikke kan snævert lokalbestemmes, mens den senere dialektlitteratur er skrevet af bondefødte forfattere, og det betyder at landbosamfundet skildres indefra i større udstrækning end nogensinde før og på den lokale dialekt.

Flere af de jyske dialektforfattere, især de ældste, skrev under pseudonym fx Laust Skalle eller Skalle-Laust (Niels Andersen 1794-1852), Knud Skytte (Jakob Nielsen 1830-1901), Peder Jæger (Jens Knudsen 1840-1916), Pæ Øwles (Peter Gerhard Fenger 1856-1924), heriblandt to kvinder Johanne (Johanne Cathrine Bøggild 1829-95) samt Hans Hede og Kræn Jyde (begge pseudonymer for Bolette Sørensen 1856-1931). Pseudonymernes art antyder en vis afstand og giver dermed et fingerpeg om at dialektlitteratur ikke blev regnet for noget. For de kvindelige forfatteres vedkommende kommer dertil, at det langt op i 1800-tallet ikke blev anset for passende for kvinder at optræde offentligt. Ud over de to ovennævnte er jeg i øvrigt kun stødt på tekster af ganske få kvindelige jyske dialektforfattere, nemlig Hansigne Lorenzen (1870-1952), Marie Thulesen (1878-1956) og Jørgine Abildgaard (1893-1962, i samtiden en kendt skikkelse inden for kvindegymnastikken), men der har været flere, selv om mændene er i stort overtal.

Når Jens Madsen Møller (1868-1955) fra Tise i Vendsyssel, der hele sit liv var landmand, brugte navnet Jens Thise som forfatternavn i sit omfattende forfatterskab på dialekt, må det dog snarere regnes for et forfatternavn end et pseudonym han brugte til at skjule sig under.

Det mest omfattende jyske forfatterskab er nok Anton Berntsens (1873-1953), og det er samtidig typisk for dialektlitteraturen. Berntsen var husmandssøn fra Engum ved Vejle, og har skrevet både digte og fortællinger, næsten alle på den lokale dialekt og meget ofte lidt snurrige personskildringer. Hans bedst kendte digt er *Mi nååbo, Pe sme* fra samlingen *Gemm-Ærvel* (1922), og det er ganske karakteristisk for hans skrivemåde, der nok kan rumme kritik, men uanset om det er smedens manglende sans for skønhed, den selvoptagne og ufølsomme sladderkælling, fornuftsægteskaber eller hyrdedrengens hårde vilkår, så er kritikken altid finurligt indpakket i et lune, der delvis tager brodden af kritikken.

Vendelboen Kristen Klastrup (1887-1936) skal nævnes som en af de få dialektdigtere der evner at skrive om eksistentielle temaer på dialekt uden at bruge en humoristisk indpakning.

Jysk som personkarakteristik og pastiche

Det var de færreste af bondeforfatterne der skrev på dialekt, men naturalismen og realismen førte naturligt til at de tog en række dialektord i brug som en del af miljøskildringen.

J.P. Jacobsen (1847-85) gik et skridt videre og brugte dialekten som et naturalistisk træk. I sin debutroman *Fru Marie Grubbe* bruger han ikke kun ord som han har fundet i ”gamle Dagbøger, Forhør

og Breve”, men også ord han kender fra vestjyske og thylandske dialekter ”saadan som disse tales og i min Barndom taltes af gamle Folk”. Han benytter især dialekten til at karakterisere den talende, af ham selv omtalt som replikindividualisme. I Marie Grubbe taler især to personer dialekt, nemlig husholdersken og ladefogeden, og selv om handlingen er henlagt til Tjele på Viborgeggen så taler de i alt væsentligt vestjysk og thybomål, de dialekter forfatteren var vokset op med. Indimellem er dialektfarvningen så stærk at forfatteren indsætter en oversættelse i en fodnote. Der var nok heller ikke mange læsere der kunne gennemskue betydningen af ”Hyvl i Grob og Hamler i Gras det er en lied Kongkyren”. Jacobsen oversætter det med ”Det er en daarlig Kongekørsel at kjøre Hjulene i Grøften og Vognhamlerne itu.” I dag skulle kongekørsel nok også forklares; det er bøndernes pligtkørsel for konge og embedsmænd.

Hjemstavnsliteratur på jysk

Slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet er både hjemstavnslitteraturens og dialektlitteraturens blomstringstid. Størstedelen af den jyske dialektlitteratur er fra denne tid, og den kommer fra de samme miljøer som hjemstavnslitteraturen¹, så det er oplagt at betragte den som en del af denne.

Jeppe Aakjær – lyriker og samfundsrevser

Den eneste af de anerkendte jyske forfattere der samtidig har en betydelig produktion på egentlig dialekt er Jeppe Aakjær (1866-1930). Aakjær var fra Fly ved Skive, hvor forældrene var gårdmandsfolk, men ikke hørte til de velstående. Aakjær debuterede i 1897, og hans tidlige værker er samfundskritiske fortællinger og romaner, der skildrer tyendets og småkårsfolks hårde livsvilkår, senere foldede han sig også ud som lyriker. Dialekten brugte han i digte og fortællinger og i to teaterstykker, og desuden talte og skrev han om dialekternes betydning for rigssproget.

Samtiden gjorde grin med hans mange ”sære” ord, især de meget malende udsagnsord (Ærbødigst gjorde det meget morsomt ved hans 60-årsdag), og nogle kritikere hidsede sig op til at anklage Aakjær for, at hans jyske gloser dels var overflødige ”og dels slet ikke var Ord, hverken Jysk, Dansk eller Mesopotamisk”. Aakjær tilbageviste beskyldningen om at ordene var konstruerede, og pegede på at rigssproget kunne beriges ved at optage ord fra jysk.

Aakjærs jyske digte regnes til hans bedste, helt fri for de litterære klicheer som kan skæmme nogle af hans rigsdanske digte, og der er ikke kun tale om meget præcis brug af dialektord, men også en sans for

¹ Jysk Ordbog har et kort over de 39 dialektforfattere fra hvis værker der er udskrevet et stort antal sedler til ordbogen. Det fremgår heraf at af de ca 200 benyttede værker er 58 publiceret 1880-1914, og 108 i perioden 1914-1949 (jysk.au.dk/samlinger/centretssamlinger/ordbogskartoteket/.../kort/)

rytmen i dialekten, og for den hele mundtlige sprogbrug, som når han i *Jenn' hjemm'* bruger gennemført grammatisk sideordning: ”Ja, her haar a sungen/og her haar a sprungen,/ og her haar a hat mi Kon Gled”. Aakjær er som dialektdigter en meget bevidst stilist.

Som prosaist på jysk følger han i Blichers fodspor med *Af Gammel Jehannes hans Bivelskhistaarri. En bette Bog om stur' Folk* (1911), hvor titelpersonen er skildret efter en hjemlig original.

Aakjær havde den lokale jyske dialekt som sit primære modersmål, det rigsdanske var et senere tillært andetsprog, og dialektens bevarelse lå ham stærkt på sinde. Han gjorde imidlertid tidligt den erfaring at ”mine bondejydske Bøger er blevet solgt langt ringere end de, jeg har skrevet paa Rigsmaalet”, og han valgte derfor i flere tilfælde at skrive på en blanding af rigsdansk og dialekt.

I romanen *Vredens Børn* (1904) er dialogen meget dialektpræget, alle bønder og almuefolk siger således *a* om sig selv, og der er mange eksempler på dækket direkte tale som også er dialektfarvet, mens forfatterkommentarer og beskrivelser hovedsagelig er på rigsdansk. På den måde blev bogen lettere tilgængelig for den ikke dialekttalende, og samtidig kunne den dialektkyndige nikke genkendende til dialektordene, der fungerede som dialektmarkører og fik den jyske læser til for sit indre øre at høre det hele som jysk.

Ud over at skrive på dialekt redigerede Jeppe Aakjær en dialektantologi *Fræ wor Hjemmen. Vers og Prosa i jydsk Mundart* (1902). Nogle af bidragene var bestillingsarbejder. Det gælder således Thøger Larsens (1875-1928) portrætdigte om Kræ Thammesen og Johan Skjoldborgs (1861-1936) *Hjemm fræ*. I begge tilfælde er tema og genre typiske for dialektlitteraturen. Det gælder også de to digte på himmerlandsk som kendes af Johs. V. Jensen.

Forfattere med jysk tonefald

Andre jyske forfattere er fremragende til at skildre jysk sind, og deres sprog er præget både af dialektens rytme og bondesamfundets udtryksform, men de skriver kun undtagelsesvis på egentlig dialekt.

Jakob Knudsens (1858-1917) dialektale forfatterskab begrænser sig til et par oversættelser af vidt forskelligt præg. *Den føst' af de catilinariske' Taaler* (udg. 1887 under pseudonomet Jakob) er en oversættelse af Ciceros første catilinariske tale til et temmelig antydet jysk, forsynet med en fortale der harcellerer over dyrkelsen af den klassiske dannelse. Desuden findes fra hans hånd en oversættelse af en sang fra engelsk *Og er'et ogsaa vis og sand, og kan A po jer li'e* (1901).

Jakob Knudsen var ikke selv bondefødt, men det var hans far Jens Lassen Knudsen der var fra Ribeegegnen. Jens Lassen Knudsen, der var højskolelærer og præst, kunne tale dialekt og var i øvrigt en kyndig dialektoptegner. Som lærer på Rødding Højskole brugte han (i hvert fald ved offentlige foredrag for egnens folk) dialekt, og han havde også vakt forargelse ved at holde en grundlovstale på dialekt.

Bortset fra de to tekster skrev Jakob Knudsen ikke selv på dialekt, men flere af hans romaner og fortællingerne *Jyder* har en udpræget jysk sprogtone.

Johs. V. Jensen (1873-1950) har kun skrevet nogle ganske få ting på dialekt, mens hans egentlige forfatterskab som bekendt er på rigsdansk. Det er karakteristisk at dialektdigtene er underfundige og humoristiske personportrætter, langt fra det øvrige forfatterskab. Humoren og ironien træffes dog også i Johs. V.Jensens *Himmerlandshistorier* (1904 og 1910), som ikke er skrevet på dialekt, men kun kan læses som en bekendelse til barndommens tabte land, dets mennesker og natur og sprog, og som er dybt præget af himmerlandsdialekten.

Johs V. Jensen glorificerede ikke fortiden (hvad der kan være en tendens til både i dialektlitteraturen og den øvrige hjemstavns litteratur). Han hilste fremskridtet velkommen, fordi det afhjalp bondens umenneskelige slid, men velkomsten var resigneret (i hvert fald i hans sene forfatterskab), fordi fremskridtet samtidig betød udslettelsen af den gamle jyske bondekultur, hvis værdifulde traditioner han havde dyb ærbødighed for, og hans personskildringer viser en forkærlighed for særlingene, outsiderne, i stil med Blichers forkærlighed for tatere. Der bruges mange jyske ord i *Himmerlandshistorier* og det øvrige ordforråd bruges også indimellem med særjyske betydningsnuancer. Syntaksen er talesprogsnær, og der skal kun en jysk betoning til i oplæsningen for at det lyder jysk, for sprogrytmen er det allerede.

Hans søster Thit Jensen (1876-1957) bruger også mange jyske ord og vendinger, især i replikker, og det samme gælder Marie Bregendahl (1867-1940) i hendes skildringer af det gammeldags bondeliv, men de skriver ikke på dialekt.

Nutidige jyske dialektdigtere

Efter 1950 er der ikke mange der har skrevet på jysk eller på dialekt overhovedet. Bedst kendt er Niels Hausgaard (1944-), der hurtigt fik et stort publikum i 70'erne med sine viser på yngre vendelbomål. Hausgaard kombinerer samfundssatire med stort menneskekundskab og underspillet komik. Ofte skildrer han mødet mellem landboen og byboen (med blik for de komiske sider hos begge), og ynder især at kontrastere den nedtonede nordjyske udtryksmåde med en københavnsk facon præget af alt for stærke udtryk, som når agenten roser de "herlige snitter" de har fået ved en lille sammenkomst.

Dialektgraden kan variere meget i Hausgaards tekster, men hans sprog er autentisk nutidigt vendelbomål.

Michael Nielsen (1954-), der i 2005 udgav *Sange fra markvejen – vers i dobbelt mål*, en samling salmer og sange dels på rigsdansk dels på vestjysk, hører til de mere ukendte dialektdigtere. Den vestjyske dialekt gengives ubesværet, i nogle tilfælde kun antydnet, men fuldt tilstrækkeligt til at fremkalde en dialektal tone hos den læser der kender lidt til vestjysk.

Det er interessant hvad han bruger rigsdansk og vestjysk til. De fleste af de rigsdanske digte er naturlyrik, mens dialektdigtene er fortællende. Enten fortæller de om en situation, eller de skildrer en person, med forkærlighed for outsiders som Tunte Niels og møllersvenden der aldrig har følt han blev regnet for noget og søger tilflugt i for mange dramme. I situationsbilleder opleves 1950erne og de tidlige 60ere. Det er en svunden tid og en svunden livsform der skildres i en næsten svunden sprogform, og oftest med en egen underfundighed, et blik for det pudsige ved personen eller situationen. Er det fordi det er svært at tage dialekttalende bønder helt alvorligt? Eller afspejler det en omgangsform som hører forfatterens barndom til, og som han ikke har adgang til mere, eller i hvert fald ikke kan udtrykke på rigsmål?

Nutiden derimod, skildres i korte glimt som ordløs angst og gold tomhed, en formløshed der har slået rytmen ihjel og ødelagt selv versets form, så det kun kan spejle splittelsen og fraværet. Mod denne skildring sættes både rimede vers, skabelsestro og forkyndelse af Kristus. Men her bruges dialekten ikke. Den er det svindende sprog og kan ikke bruges til at skildre det der kan bære os oppe nu. Endelig har jeg lyst til at omtale Knud Sørensen (1928-). Knud Sørensen har mig bekendt ikke skrevet noget på jysk, dvs. han har ikke skrevet nogen tekster, hvor der gengives jysk udtale eller dialektale bøjningsformer. Alligevel er det oplagt at nævne ham i denne sammenhæng, fordi han om nogen har sans for tonefaldet i dialektpræget talesprog i de lokalsamfund han skildrer både i digte, noveller, romanform og som debatindlæg om udkantsamfundenes situation. Han ved hvornår man taler, og hvornår man tier, og hvad man taler om, og hvad der aldrig bliver til ord, og hvor lavmælt man udtrykker sig. Om nogen har han sans for alt det uudsagte i bondekulturen og kan ligesom Niels Hausgaard skildre konflikten og kultursammenstødet, når mere eller mindre velmenende eksperter eller behandlere skal gøre noget for de lokale. Knud Sørensens fortællinger demonstrerer at jysk er mere end særjyske ord og udtaleformer. Det er også en egen måde at bruge sproget på.

Jacob Jacobsens *Tæjelowssjow* som dialektlitteratur

Jacob Jacobsen var tidligt ude som dialektforfatter, men *Tæjelowssjow* er på mange måder typisk for den danske dialektlitteratur. Det er fortællinger på jysk, som størstedelen af den danske dialektlitteratur (i oversigterne opregnes 40-50 jyske dialektforfattere, mod 7-8 fynske og endnu færre sjællandske), de er henlagt til Jacobsens vestjyske hjemegn og skrevet på den lokale dialekt, og de stammer fra den periode, da både Jylland og bondesamfundet for alvor blev skildret litterært af en række hjemstavnsforfattere. Historierne er lagt ind i en rammekomposition, der på en naturlig måde kan lade en lang række fortællere komme til orde, og som gør det plausibelt at servere dem på rad og række, ganske som

Blichers *E Bindstoum*, og ganske som hos Blicher introduceres fortællerne med en kort karakteristik, så figuren står tydeligt for læseren.

Fortællingerne karakteriserer fortællerne, ligesom de figurdigte der hører til de mest vellykkede af de danske dialektdigte, og som er en genre der bruges meget af dialektforfatterne.

Med sin forkærlighed for snurrige typer, der til overflod ofte karakteriseres ved lidt pudsige vendinger som de bruger i tide og utide, følger Jacobsen traditionen fra Blicher, som senere videreføres af Jeppe Aakjær og Johs. V. Jensens Himmerlandshistorier. Almindelige jævne bønder er sjældne både hos Blicher og de senere dialektdigtere. Det er snarere undtagelserne der skildres, de aparte, dem der lever på kanten af samfundet.

Historierne er præget af en vis dobbelthed: tager forfatteren de dialekttalende helt alvorligt? Eller bliver de i al deres snurrighed gjort til pittoreske figurer? Ganske som man på Askov højskole principielt satte dialekterne højt, men alligevel ikke mente at de kunne bruges som undervisningssprog, men henviste dem til særlig dialektaftener, hvor elever med forskellig dialektbaggrund kunne optræde med oplæsning og fortælling, dvs. dialekten blev i praksis ikke opfattet som et funktionelt sprog, men som underholdning. Til trods for de positive holdninger man udtrykte over for dialekterne.

Jacob Jacobsen var i kontakt med dette højskolemiljø, og dialektforskeren og folkloristen H.F. Feilberg (som boede i Askov og også holdt foredrag indimellem på højskolen) fortæller i en anmeldelse af *Tøjelovssjov* i tidsskriftet *Dania* at han har givet Jacobsen gode råd om stavningen, bl.a. at holde sig så tæt til den almindelige retskrivning som muligt. Jacobsen fulgte ikke rådet fuldstændig, men afstod dog klogeligt fra en gennemført fonetisk skrivemåde der ville vanskeliggøre læsningen unødigt.

Feilberg slutter sin anmeldelse således: ”Folkemålet passer ypperligt for J.s fortællinger, hvor Vesterboens langsomme, tilbageholdne væsen, hans nøgterne forstandighed, hans snuhed, hans gåen på overfor vanskelighederne kommer til orde, der er så tit en dobbelt mening i hans ord og jævnlig et blink i hans øje, som man bør vogte på. Det forekommer anm., at J. har været heldigst, hvor han lader den jyske humor få ordet, mindre heldig, hvor han vil røre i pathos. Samtalerne er grebne lige ud af bondens liv og virker med uimodståelig magt, når man hører forfatterens egen oplæsning”.

Denne karakteristik passer på meget af den jyske dialektlitteratur. At forene dialekt og patos er en vanskelig opgave, når de dialekttalende normalt foretrækker det underspillede og hellere udtrykker følelser indirekte end de bruger direkte følelsesudtryk. Derfor er der også skrevet langt flere fortællende digte end egentlig lyrik på dialekt. At udtrykke stærke følelser på dialektens betingelser kræver et større digterisk geni end de fleste dialektforfattere har besiddet.

Jacob Jacobsen holder sig i det store og hele inden for sin begrænsning og udfolder sig der med et lune der gør at fortællingerne stadig er læseværdige.